

‘GİNE RUMİLİLİ HÂYİN OLDILAR’: 1402-1444 ARASINDA OSMANLI’DA UÇ BEYLERİ VE MERKEZİLEŞME İLİŞKİSİ*

Harun YENİ**

Öz: Bu makale, Fetret devrinden itibaren 15. yüzyılın ilk yarısında Rumeli uç beyleri ile Osmanlı şehzadeleri ve sultanları arasında gerçekleşen olaylar ve ilgili aktörlerin tavırlarını, literatürde Sultan II. Mehmed (Fatih) ile özdeşleştirilen Osmanlı merkezileşmesi çerçevesinde ele almaktadır. Yazı, 1402-1444 yılları arasındaki Osmanlı siyasi ve askerî tarihini, aynı zamanda Osmanlı sultanlarının iktidarı yavaş yavaş saltanatın kontrolüne alma ve bu amaçla Rumeli’deki uç beylerinin siyasi gücünü peyderpey azaltma süreci olarak değerlendirmektedir. Bu sürecin nasıl gerçekleştiğine dair kanıt olarak önce Fetret döneminde şehzadelerin üstünlük mücadelelerinde söz konusu beylerle kurulan ittifakların önemi gösterilmektedir. Sonrasında ise 15. yüzyıl kroniklerindeki iz düşümlerinden Rumeli uç beylerinin nasıl gözden düştükleri ortaya konulmaktadır. Son olarak askerî teknoloji ile Osmanlı merkezileşmesi ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, merkezileşme, Fetret Devri, Rumeli, II. Murad, uç beyleri.

Once more the Rumelians became Traitors: The Interrelation between Ottoman Centralization and Rumelian Frontier Lords, 1402-1444

Abstract: The article discusses events occurring in Ottoman history from the Interregnum onwards to the second half of the 15th century. The focal point is to analyse the relation between Rumelian frontier lords and Ottoman princes and sultans, and their attitudes, through the prism of Ottoman centralisation efforts. The article evaluates the Ottoman political and military history between 1402 and 1444 as a process in which the Ottoman sultans gradually took control of government and subsequently reduced the political strength of the Rumelian frontier lords. Evidence of how such a process unfolded, is based on the importance of alliances with the frontier lords in the struggle for supremacy during the Interregnum. Then, through the projections in the chronicles of the 15th century, the paper demonstrates the way in which the Rumelian frontier lords were disfavoured. Finally, we discuss the relationship between military technology and Ottoman centralisation.

Keywords: Ottoman State, centralisation, Interregnum, Rumelia, Murad II, frontier lords.

* Atıf Bilgisi / Citation: Yeni, H. (2025). ‘Gine Rumilili Hâyin Oldılar’: 1402-1444 Arasında Osmanlı’da Uç Beyleri ve Merkezileşme İlişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 7-27.

Geliş ve Kabul Tarihleri / Date of Arrival and Acceptance: 22.04.2024 - 26.03.2025

Bu makale Turnitin benzerlik programı ile kontrol edilmiştir. / This article was checked with Turnitin.

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar / The authors provide the following information

Araştırma ve Yayın Etiği / Research and Publication Ethics: Bu çalışmada Committee on Publication Ethics (COPE) kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur.

Yazarların Katkı Oranı / Authors’ Contribution Rate: Bu makale tek yazarlıdır.

** Dr.Öğr.Üyesi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: harunyeni@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6794-4303.

Giriş

Osmanlı tarihçiliğinde ‘merkezileşme’ kavramı farklı dönemleri karşılayan bir ifade olarak sıkça kullanılır. Kavramın ilk kullanım bağlamı I. Murad ve Yıldırım Bayezid dönemlerine denk düşen devletleşme sürecinin kimi yönelimleriydi. Ardından, II. Mehmed döneminde merkezî yönetimin devlet mekanizmasındaki ağırlığının artarak idarî anlamda bir ‘imparatorluk’ yapısının ortaya çıkışıyla merkezileşme kavramı daha yoğun bir şekilde kullanım buldu. Asıl içeriğini ise takip eden ve genellikle “klasik dönem” olarak da atıfta bulunulan 16. yüzyılın bürokratikleşme süreçlerinin daha üst aşamaya evrilmesiyle kazandı. “Merkezileşme” bütün bu süreçlere eşlik eden bir kavram oldu. Celali isyanları sonrası merkezî devletin kontrolü yeniden ele alma süreci ve bu bağlamda ayaklanmalarda önemli rol oynayan askerî ve bürokratik geçmişi olan bey ve paşaların yeniden devlet mekanizmasına dahil edilme süreci de Karen Barkey tarafından aynı kavramla ifade edilmiş olsa da bu, literatürde kendine ancak sınırlı bir kullanım alanı buldu (Barkey, 1999). Ayânlar dönemi ardından gelen 19. yüzyıl dönemecinde yerel yönetici ve ileri gelenlerin yetki ve etkilerinin sınırlandırılma süreci, belki de Osmanlı merkezileşmesi ifadesinin en çok karşılık bulduğu dönemdir.

Osmanlı tarihinin bu kadar farklı dönemleri için ve bu yaygınlıkta kullanılan merkezileşme kavramını her seferinde hangi bağlam ve içerikle kullandığımızı belirlemek ve yeniden tanımlamak kaçınılmaz görünüyor. Bu çalışma yukarıda ifade edilen süreçlerden Fatih Sultan Mehmed döneminde (1444-1446 ve 1451-1481) izlenen merkezileşme politikasının arka planını tekrar ele almayı hedefliyor. Yazı, Fatih devri merkezileşmesinin üzerine oturduğuna ve onu önceleyen bir yakın geçmişin var olduğuna, dolayısıyla merkezileşme politikalarının eşliğinde Fatih döneminde somutlanan imparatorluğa dönüşümün erken aşamalarını anlamının kritik önemine dikkat çekmek amaçındadır. Bu çerçevede, Osmanlı “Bey”inin eşitler arasında birinci (*primus inter pares*) konumundan bir imparatora dönüşümünün iki ayağına/aşamasına özellikle yakından bakmak kritik önem kazanıyor: A) Fetret devri ve II. Murad döneminde uç beylerinin saltanatın bekâsına dönük belirleyici rolleri ve B) Osmanlı sultanlarının onların bu bariz rollerini ve politik etkilerini görünür ve bilinçli bir şekilde azaltmaya yönelik girişimleri.

Rumelili uç beyleri ile ilgili özellikle siyasi ve sosyo-ekonomik çerçevede hayli çalışma mevcut olmasına karşın söz konusu beylerin Osmanlılar’ın beylikten imparatorluğa giden süreçte oynadıkları rol hakkında özel olarak yapılmış bir çalışmanın olmaması dikkate değerdir. H. Basri Karadeniz’in uç beylerinin erken dönemlerden önemlerini kaybettikleri döneme kadarki tüm boyutlarını ele aldığı monografisi bu alanda yapılmış en kapsamlı ancak bir o kadar da yalnız kalmış çalışmadır (Karadeniz, 2015). M. Kiprovska’nın Mihaloğulları hakkındaki tezi esasen bir kurum olarak akıncılığa ve Mihaloğulları’nın bu süreçteki yerlerine

dair olmakla beraber (Kiprovska, 2004) H. Lowry’nin makale ve monografileri Evrenosoğulları’nın kökenleri ve Selanik ile Yenice-i Vardar şehirleri başta olmak üzere faaliyet bölgelerindeki idari ve mimari rolleri üzerine odaklanmaktadır (Lowry, 2008a, 2008b, 2012). Ayşegül Kılıç’ın *Bir Osmanlı Akıncı Beyi: Gazi Evrenos Bey* başlıklı çalışması, Evrenosoğlu hanedanının kökenleri ekseninde Lowry ile Kılıç arasında bir tartışma başlatmış olmakla birlikte söz konusu akıncı ailesini daha geniş bir çerçevede merkeze alan bir çalışmadır (Kılıç, 2014). Bu araştırmalar dışında, Rumeli’deki uç beylerinin fütuhât ve yerleşim bağlamı dışında pek ele alınmadığını söylemek mümkündür. Karadeniz, çalışmasında Rumeli uç beylerinin Osmanlı’nın ilk dönemlerindeki güç ve etkilerinin zamanla nasıl bir dönüşüm yaşadığını detaylı olarak anlatmaktadır. Uç beylerinin statüsü ve merkezî otorite karşısında belirleyici rollerini kaybetme süreci esas olarak fetret devri taht mücadelelerinde oynadıkları baskın ve yıpratıcı rolle yakından ilgilidir. Sultan II. Mehmed’in uç beylerini birer sancak beyi konumuna getirmesinden önce, babası II. Murad söz konusu beylerin etkinliklerini azaltmaya yönelik adımlar atmıştır (Karadeniz, 2015, ss. 213-255). Bu çerçevede II. Murad devri uç beylerinin Osmanlı Devleti’ndeki baskınlığının azalmaya başladığı dönem olarak değerlendirilebilir. Bu noktada, söz konusu dönemde hangi gelişmelerin Rumeli beylerini merkezden ve sahip oldukları merkezî etkiden uzaklaştırılmalarına neden olduğuna yakından bakmak gerekir. Bu bağlamda, II. Murad dönemine kadarki Rumeli uç beyleri ve onların sultan ve saltanatla ilişkilerine dair belli başlı siyasal gelişmeleri ifade etmek söz konusu beylerin ve Osmanlı devletinin dönüşüm sürecindeki konumlarının anlamlandırılması açısından gereklidir.

1. Fetret Devri’nde Osmanlı Sultanları ve Rumelili Uç Beyleri

Yıldırım Bayezid’in Timur’a esir düşmesi ve ardından ölümüyle birlikte başlayan ve Osmanlı tarih yazımında fetret devri olarak tanımlanan iç savaş dönemi, uç beylerinin şehzadeler arası mücadelede belirleyici bir rol oynadıkları dönemdir. Ankara Savaşı’nın kaybedilmesiyle birlikte, Yıldırım’ın hayattaki en büyük oğlu (Emir) Süleyman Çelebi’ye devlet ricâlinin çoğu eşlik etmişti ve esasen kroniklere göre “Süleyman’ı savaş alanından kurtarıp Rumeli’ye götüren Bayezid’in üst rütbeli birçok resmi görevlisiydi. Bunlar arasında Bayezid’in baş veziri Çandarlı Ali Paşa, ... Subaşı Eyne Bey ile Yeniçeri Ağası Hasan vardı” (Kastritsis, 2010, s. 55). Kayapınar, bu ümeraya Kara Timurtaş Paşa ile Evrenos Bey’i de ekler (Kayapınar, 2010, s. 83). Takip eden süreçte diğer uç beylerinin de Evrenos’la birlikte hareket ettiklerini anlıyoruz. Ancak Süleyman’ın Gelibolu’ya varışından itibaren takip ettiği politika, varlıkları fetih siyasetiyle doğrudan ilişkili olan uç beylerinin Süleyman Çelebi’den desteklerini çekmesiyle neticelenecekti. Zira Süleyman Çelebi, Bizans başta olmak üzere, bölge devletleriyle uzlaşma arayışına girişmişti. Bu sırada Timur’un henüz Anadolu’dan ayrılmamış olması ve Rumeli’ye ilerlemesinin ihtimal dahilinde

olması, Süleyman Çelebi'yi doğal olarak barışçı bir siyasete ve ittifak arayışlarına sokmuştu (Zachariadou, 1983, s. 270). 1402 güzü itibarıyla ilk olarak Eflak Voyvodası Mircea ile bir barış antlaşması yapılmış, yıllık bir haraç karşılığında voyvodaya Ankara Savaşı sonrasında ele geçirdiği yerler bırakılmıştır. Önemli bir askerî güç ve bürokratik yapıyla Rumeli'ne geçmiş olan Süleyman Çelebi'nin yönetiminin kısa sürede askerî harekâta bulunabilecek kadar toparlanmış bir halde olduğu, Sırbistan'da Macar iş birliği içine giren Lazareviç'e karşı yeğeni Georg Brankoviç'e gönderdiği askerî destekten anlaşılmaktadır. Yine bu bağlamda bir mücadele olduğu tahmin edilen Evrenos Gazi'nin Atina yolundaki Bodonitza Markisliği'ne yönelik saldırısı bir başka örnektir (Gökçe ve Küpeli, 2014, s. 365). Ancak Süleyman Çelebi'nin Rumeli'deki askerî girişimleri bunlarla sınırlıdır. Kendisinin Balkanlar'daki barışçı politikası esasen 1403 Gelibolu Antlaşması ile karşımıza çıkmaktadır. Bizans ile yapılan bu antlaşmaya Venedik ve Ceneviz ile birlikte Sırp despotluğu ve Rodos şövalyelerinin temsilcileri de imza atmıştır (Kayapınar, 2010, s. 83). Söz konusu antlaşma ile Bizans'a, Selanik ve Halkidiki civarları ile Marmara'dan Karadeniz'e kadar kıyı bölgeleri veriliyor, ayrıca bazı adalar ile Anadolu'daki birkaç kale bırakılıyordu. Bunlardan başka bazı ekonomik ve askerî tavizler de verilmiş, Venedik ile Ceneviz'in de Bizans'tan daha az olmak üzere ciddi kazançları söz konusu olmuştur. Bu antlaşmanın dikkati çeken en önemli noktalarından biri Gelibolu'nun Bizans'a verilecek yerler arasında müzakere edilmiş olmasıdır. Neticede Gelibolu'nun Osmanlılar'ın elinde kalmasının, Evrenos Bey ile diğer uç beylerinin bu konudaki itirazları ve baskıları sayesinde olduğu tahmin edilmektedir (Kastritsis, 2010, s. 65). Zira aksi durumda Osmanlılar ve dolayısıyla uç beyleri için Anadolu ile Rumeli arasında doğrudan bağlantı noktası kalmayacaktı. Antlaşma neticesinde yakın bir geçmişte fethedilmiş yerlerin önemli bir kısmının – ki birçoğuna Evrenos Bey bizzat katılmıştı- kontrolden çıkmış olması, uç beylerinin Süleyman Çelebi'yle ilgili gelecek tasavvurlarına dair bir dönüm noktası oluşturmuş olmalıdır.

Rumeli'de Süleyman Çelebi'nin hakimiyetinin devam ettiği dönemde, 1403'teki Gelibolu Antlaşması nedeniyle, Osmanlı tarafından yer yer gerçekleşen küçük çaplı akınlar dışında Hristiyan topraklarına yönelik ciddi bir girişim yoktu. 1405'de Venedik'in Arnavutluk'un Zeta bölgesindeki Antivari, Budua ve Dulcigno şehirlerini kontrolü altına alması (Kastritsis, 2010, s. 135), Venedik'le Süleyman Çelebi yönetimi arasında 1409'a kadar devam edecek bir anlaşmazlığa yol açtı. Üsküp'teki uç beyi Paşa Yiğit, Venedik'in bu topraklar üzerindeki mülkiyet hakkını tanımadı. Yine aynı sürecin devamı olarak, Osmanlı vasalı yönetiminde olan İnebahtı'nın 1407'de Venedik işgaline uğraması Venedik'le olan sürtüşmenin en çok arttığı olaydı. Bu dönemde Osmanlılar Dalmaçya kıyılarındaki ve Korint körfezindeki Venedik kontrolünde olan topraklara akınlar düzenlemiş, Venedik tacirlerine ve mallarına saldırmıştır. Ancak uzlaşma arayışı ve pazarlığın devam ettirilmesi her iki tarafın da çıkarına idi. Bu bağlamda Venedik

senato kayıtlarının aktardığına göre “Ocak 1409’da Venedikliler Arnavutluk’la ilgili müzakereleri hem Süleyman’ın kendisi hem de ‘adamlarıyla Üsküp civarlarında [bulunan]... ve efendisi Türk üzerinde büyük etkisi olduğunu öğrendiğimiz bir Türk komutanı’ olan Yiğit Paşa ile sürdürmeye çalışıyorlardı” (Kastritsis, 2010, s. 137). Venedik, uzlaşma zeminini yalnızca Süleyman üzerinden değil, kayıtlarda “baron” olarak ifade edilen beyleri üzerinden de arıyordu ve bu konuda elçilerine sonuç getireceğine inandıkları herkese “armağan ve rüşvet” dağıtılmasından çekinmemelerini öğütlüyordu Venedik’le anlaşmazlığın gerek başlamasında gerekse çözümünde bir uç beyi olan Paşa Yiğit’in kilit rolü, bu mevzuda dikkati çeken en temel konulardan biridir. Neticede 1409’da yapılan antlaşma gereğince Venedikliler “hem Sultan’a hem de Paşa Yiğit’e yıllık haraç ödemeyi kabul etmişlerdi” (Zachariadou, 1988, ss. 208-209).

Osmanlı ekseninde Balkanlar’daki uluslararası resim bu şekildeyken, Emir Süleyman’ın Çelebi Mehmed ile Anadolu’daki mücadelesi eş zamanlı olarak devam etmekteydi. Bu süreçte Evrenos Bey’i Süleyman’ın yanında görmekteyiz. Süleyman Bursa’yı kontrolüne aldıktan sonra önce Aydın tarafına doğru kardeşi Mehmed’e ve müttefiklerine yönelik harekâta başlar (Kastritsis, 2010, s. 121). Bu süreçte Sivrihisar’ın kendine teslim edilmemesi nedeniyle Karaman Beyliği ordusunun ardına düşen Süleyman “Hacı Evrenos’ı çeri begin diküp Karaman-oglu’nun akabinca saldı.” (*Ahvâl*, 2007, s. 74). Ordusunu kendinden sonra emanet ettiği Hacı Evrenos, Süleyman’a Karamanoğulları ile Çelebi Mehmed arasında Cemâle Kalesi’nde uzlaştıkları müttefiklik sonrası kendilerine yönelik başlayacakları harekât hakkında Süleyman’ı bilgilendirir ve takip etmeleri gereken stratejiyi şu şekilde belirler: “Anlar işbu vech ile tedbir idüp, düşman dahi kuvvet tutdı. Şimden girü açuk yirde bulunmagun fâidesi yokdur. Selâsil kal’esine dek gitmek gerek. Varup anda turalum. Eger düşman üzerümüze gele, arkamız şehre virüp ceng idelüm” (*Ahvâl*, 2007, s. 74). Evrenos Gazi’nin, sonrasında yeni Osmanlı sultanı olmasında hayati bir rol oynayacağı Çelebi Mehmed ve onun müttefikleriyle karşılaşması yalnızca bu olaydan ibaret değildir. İç Anadolu’daki bu takipleşme ve mücadeleden kısa bir süre önce, Çelebi Mehmed, Bursa’daki bir casusunun anlattıkları üzerine, şehre saldırıp ağabeyinden geri almak için doğru vakit olduğuna kanaat getirir. Sakarya Nehri kenarına vardıklarında onları gören il yazıcısı Süleyman subaşı hemen Süleyman Çelebi’ye haber verir. Çandarlı Ali Paşa’nın önerisiyle Çelebi Mehmed’i Yenişehir’de Çakırpınarı mevkiinde karşılamak üzere savunma pozisyonu alırlar. “Yenişehir’de ol didükleri yire çıkup turup ol canibe Hacı Evrenos’ı karavul gönderdiler. Sultan [Mehmed] tarafından dahı Cebel-oglu Mehmed ve Horos-oglu Ahmed karavula çıkmışlardı. İttifak iki karavul birbirine buluşup düşüp ceng itdiler.” (*Ahvâl*, 2007, s. 72). Muharebede Evrenos çekilerek destek istemek üzere

Süleyman'ın yanına döner. Bir haftaya yakın süren mücadele neticesinde elebi Mehmed Rum vilayetine geçer.

Uç beylerinin şehzadelerin bu mücadelesindeki rolleri, İşfendiyaroğlu'nun, Eflak voyvodası Mircea'nın, Bizans'ın ve elebi Mehmed'in iş birliğiyle taht mücadelesine dahil edilen Musa'nın Emir Süleyman'a karşı Rumeli'ye geçirilmesiyle ivme kazanır. Süleyman'ın Balkan devletleriyle imzaladığı barış antlaşmalarından hoşnut olmayan Rumeli gazileri, Anadolu'daki mücadeleleri sırasında Venedik kontrolündeki Arnavutluk, Teselya ve Mora bölgelerinde küçük çaplı akınlarda bulunmuşlardı. Bundan başka, yine antlaşmaya rağmen uç unsurlarının Rumeli'nin doğusunda Eflak'a bırakılan Dobruca bölgesine saldırıları devam etmekteydi. Kastritsis'e göre 1403-1408 yılları arasında bu çatışmalar sürmüştür ve Mircea'nın Musa'yı desteklemesinin ardında esasen bu saldırıların yn değiştirerek kendi topraklarından uzaklaşmasını sağlama niyeti vardır (Kastritsis, 2010, s. 145). Yine *Ahvâl-i Sultân Mehmed*'de Mircea'nın desteğinin arka planı şu şekilde anlatılır:

n Musa elebi anda Karaman'da 'ayş  işrete meşgul olup otururken, Takdir-i rabbn Rûmili'nde İflk kfiri Rûmili akıncısından be-gyet zebun olup huzrları kalmadığı ecilden, begleri bunu fıkır itdiler ki İşfendi-yr'a mektub yazup dem gönderüp Musâ elebi'yi andan taleb idüp alup gelüp ana gend kızın virüp İflk İli'ne anı beg eyleye. Bu sebeb ile Mslmn elinden hals ola" (*Ahvâl*, 2007, s. 75).

Netice itibariyle Musa elebi geniş bir destekle Rumeli'ye geçmiştir. Burada Musa'ya katılıp destekleyen unsurların içinde tovieler (akıncı kumandanları) başta olmak üzere akıncılar ve bölgedeki timarlı sipahiler yer almaktaydı. ışkpaşazde, uç beylerinin Musa'ya desteğini daha da ileri götürerek onu, beylerin davet ettiğini ifade eder:

Bu Rum-ili'nn beğleri dahi bildi kim Mûsâ Eflak'a geldi. Haber gndrdler: 'Gel kim karındaşunun beğlikden saşası yok. Gece ve gündüz sohbetden eli değmez.' Mûsâ kim bu haberi işidicek sürdü Silisire'ye¹ geldi. Andan geçdi. Rum-ili'nn tovucaları ve timar erleri cem'i Mûsâ'ya vardılar doğru (ışkpaşazde, 2013, s. 111).

Dukas ise ışkpaşazde'nin aksine Musa'nın "bütün soylulara yazarak, hükümdar olması durumunda her türlü çıkarları için vaadde bulunmaktan geri kalmadığını" yazar (Kastritsis, 2010, s. 149). Bu uzlaşının nasıl gerçekleştiğine dair bir başka rivyet de 1410 tarihli bir Ragusa raporunda mevcuttur. Rapora göre, Musa Süleyman'ın Rumeli'ye dönmesinden önce Gelibolu taraflarında altı beyi ele geçirerek önce tutuklamış ardından serbest bırakmıştır (Kastritsis, 2010, ss. 153-154). Bu olay da bir ittifak göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Her halkrda Rumeli beyleriyle Musa arasında bir uzlaşı ve ittifak olduğu açıktır ve

¹ Silistre

bunun Musa Çelebi’nin Osmanlı Avrupası’nı kontrolü altına almasında payı büyüktür. 1410’da Emir Süleyman’ın birliklerini Yanbolu’da yenen Musa Çelebi, sonraki iki muharebeyi ise kaybetmiştir (İnalcık, 2011, s. 141). Nihai olarak Rumeli’ye hâkim olması ise 1411 Şubat’ında Emir Süleyman’a Edirne’de baskın düzenlemesi sonucu yakalatıp öldürmesiyle gerçekleşmiştir. Bu baskın sırasında önce Gazi Evrenos ardından da kapı oğlanları ağası Hasan Ağa Süleyman’ı Musa’nın gelmek üzere olduğu konusunda uyarmış ama Süleyman dikkate almamıştır. Neticesinde beylerin çoğu askerleriyle birlikte yanından ayrılıp Musa’ya katılmak üzere gitti. Neşri’ye göre Emir Süleyman’ın yanında yalnızca Karaca Bey, Kara Mukbil ve Oruç Bey kaldı (Neşri, 1995, s. 483). Sonrasında ise Emir Süleyman kaçarken yakalanıp öldürülmüş ve böylelikle Rumeli’nin hakimiyeti Musa’ya geçmiştir.

Musa Çelebi uç beylerinin gaza beklentisi çerçevesinde önce Sırbistan tarafına, ardından da Bizans’a karşı sefer ve kuşatmalar gerçekleştirmiştir. Vidin, Pravadi ve Köprülü, Sırbistan bölgesinde ele geçirilen başlıca yerler olmuştur. Bizans’a yönelik saldırılar içinde ise Selanik ve Konstantinopolis kuşatmaları önemlidir. Ancak Musa Çelebi’nin oluşturduğu yönetim kadrosu ve beylere yönelik sert tavrı, bu ittifakın ömrünün kısa sürmesine yol açacaktır. Bu bağlamda uç beylerinden yalnızca Mihaloğlu Mehmed Bey’i üst kademelerde görevlendirmiş ve onu Rumeli beylerbeyi yapmıştır. Candarlı İbrahim Paşa (Kör Şah Melik)² vezir, Şeyh Bedreddin kazasker, kulu Azeb Bey’i ise miralem olarak tayin etmiştir (Karadeniz, 2015, s. 174). Dönemin kayıtlarının müstareken ifade ettikleri üzere, Musa Çelebi sancak beyliklerini kendi kullarına vermiştir. Uç beyleri arasında Musa’nın idaresine dair ortaya çıkan huzursuzluğun temel kaynağı da muhtemelen bu durumdur.

Karadeniz’in değerlendirmesine göre Musa Çelebi’nin yönetiminde esasen şöyle bir farklılık da söz konusudur: Musa Çelebi, Deliorman bölgesinden olan ümerayı el üstünde tutarken -Şeyh Bedreddin’in kazasker olduğu da dikkate alınır- bu durum “daha çok sünni eğilimli Rumelili gazi çevrelerinin rahatsız olması” neticesini doğurdu (Karadeniz, 2015, s. 176). Burada Rumelili gazilerin hoşnutsuzluğunun, Musa’nın atadığı yöneticilerin, özellikle Şeyh Bedreddin’in heterodoks İslam’ı benimsemiş olmaları ile ilgili olduğu şüphelidir. Bir başka deyişle, uç beylerinin Şeyh Bedreddin ve etrafındakilerin dinî kimliklerinden dolayı rahatsız oldukları iddiası kanıtı muhtaç bir iddiadır. Zira Salgırlı’nın ifade ettiği gibi Musa Çelebi Süleyman Çelebi’nin aksine geniş bir bürokratik maiyet ile Rumeli’de bulunmuyordu ve Bedreddin Musa’nın yönetimindeki bölgede

² D. Kastritsis, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, Aşıkpaşazade tarihi ile *Ahvâl-i Sultan Mehmed Han* ve Stefan Lazareviç’in biyografisindeki bilgileri karşılaştırarak ikna edici biçimde bu iki tarihi karakterin aynı kişi olduğunu iddia eder. Detaylar için bk. (Kastritsis, 2010, ss. 172-173).

bulabileceği sınırlı sayıdaki ulemandandı (Salgırlı, 2012, s. 52). Görev yaptığı iki yıllık döneme dair kronik ve arşiv kayıtlarına yansıyan

Bedreddin'in bir kazasker olarak tasviri, prototip olarak adlandırılabilir bir Osmanlı bürokrati/ulemasını yansıtır; büyük mülk sahiplerinin imtiyazlarını onaylar, dirlik taksimini yasallaştırır, bir vakıf üzerinden kendisine düzenli bir gelir teminiyle kendini güvence altına alır ve döneminin hukukî birikimine katkıda bulunur³ (Salgırlı, 2012, s. 55).

Erken dönem kroniklerde Süleyman Çelebi'nin keyfe düşkün olması gibi kişiliğine dönük eleştirilerin bir benzeri Musa Çelebi için de mevcuttur. Kendisinin sert ve agresif mizacı uç beylerinin kendisinden uzaklaşmasında bir gerekçe olarak ifade edilir. Musa Çelebi'nin mal düşkünü olduğu iddiası yine kroniklerde ifade edilen benzeri bir başka husustur. Neşrî'ye göre "...Divan'da otururken, maldâr beylerden ve paşalardan kimesne görse, 'şol arada filori kokar' deyip, öldürüp malını alırdı" (Neşrî, 1995, s. 489).

Bu noktada bu tür değerlendirmelerin uç beylerinin mevcut siyasal atmosferi yoklayarak konjonktüre göre konum almaları ve sonrasında yine buna göre durum değerlendirmesi yapıp hareket ettiklerinin bir nevi örtüsü olarak kronikler tarafından kullanıldıkları izlenimi oluşmaktadır. Kroniklerde yer alan bu ve benzeri ifadeler, zaten sonunda Çelebi Mehmed'in saltanatı ile sonlanacak olan taht mücadelesinde kaybedecek olan bir şehzadeye dair negatif ifadelerin mevcudiyetinin kronikler için herhangi bir risk taşımaması, aksine mevcut sultanın haleflerine yönelik dolaylı bir yüceltme ve desteği ifade etmesi bakımından önemlidir.

Anonim Tevârih, Musa Çelebi'nin uç beylerine yönelik tavrını, kardeşi Süleyman Çelebi'ye ihânet ettikleri gibi kendisine de ihanet edecekleri kaygısıyla açıklar. Musa Çelebi "gördi kim karındaşıdan nice döndiler, hâyin oldılar, bildi kim kendüden dahi dönüp hâyin olurlar. Rûmili'nün evvelden âhire âdetleri budur..." (Anonim, 1992, s. 54)⁴. Ancak, *Anonim*'e göre esasta olan Musa Çelebi'nin şüphelendiği beyleri öldürmeye veya hapsedmeye niyetlenmesi nedeniyle Rumelili beyler, kenara çekildiler ve "devlet rûzgârı gözlediler kim ne göstere" (Anonim, 1992, s. 54). Osmanlılar, saltanat verasetinde hâlen hak edenin hak sahibi olduğu ve "devlet" kavramıyla ifade edilen bir usûl izlemekteydi ve beyler de – olması gerektiği gibi- bu durumda "devlet" rûzgârının estiği yöne göre hareket edeceklerdi.

Musa Çelebi'nin Rumeli beylerbeyi olarak atadığı Mihaloğlu Mehmed Bey dışındaki uç beylerini önemli pozisyonlardan uzak tutması doğal olarak uç beyleri

³ Çeviri bana aittir.

⁴ Yazının başlığında yer alan "gine Rumilili hâyin oldular" ifadesi, *Anonim Tevârih*'te bu bölümde ve uç beylerinin Çelebi Mehmed safına geçmesi ile ilgili olarak kullanılmaktadır.

tarafından da benzeri bir yaklaşımı beraberinde getirdi. Kastritsis’e göre Musa Çelebi her ne kadar uç beylerine güvensizlik duyuyor olsa da aralarından birini önemli bir vazifeye atamak, uç beylerinin Rumeli’deki nüfuzuna binaen gerekli bir tavidir. Bu tavır, aynı zamanda nüfuzu yüksek bir uç beyini herhangi bir duruma karşı kendi tarafında tutmak anlamı taşıyordu (Kastritsis, 2010, ss. 161-162). Bu yolla da “merkezî devletin erkini arttırmak amacıyla devlet seçkinlerinin iktidarını çökertmeye çalışıyordu” (Kastritsis, 2010, s. 23). Musa Çelebi’nin bu tavrının ardındaki temel gerekçe, Gökçe ve Küpeli’ye göre “bazı uç beylerinin sadakatinden şüphe duyması”dır (Gökçe ve Küpeli, 2014, s. 373). H. Basri Karadeniz’e göre ise

Musa Çelebi, merkezîyetçi devletin önündeki en büyük engelin ... hem askeri güçleri hem de saygın gazi kimlikleri ile Rumeli’nin bütün kesimlerini kontrol altında tutan yarı feodal Rumeli uç beyleri olduğu gerçeğini teşhis etti. Bu meselenin çözümünde iki yol benimsedi. Bir taraftan onlara karşı sırtını dayayacağı bir oluşum gerçekleştirmeye öte yandan da Rumeli beylerini kademeli olarak ortadan kaldırmaya çalıştı. (Karadeniz, 2015, ss. 173-174)

Karadeniz ‘merkezîyetçi devlet’ ifadesi ile Osmanlı topraklarının tek bir yönetim altına girmesini kastetmiş görünse de temelde Kastritsis ile aynı görüştedir. Genel olarak bakıldığında, Musa Çelebi’nin uç beylerine karşı bir duruş sergilemesinin ardındaki motivasyonu ne olursa olsun, esasen uygulamaya koyduğu politika, sultan merkezli ve dolayısıyla merkezî karar mekanizmasını güçlendirmeye yönelik bir politikaydı. Bu bağlamda Yıldırım’ın ardından toparlanmaya çalışan Osmanlıların müstakbel sultanlarının Timur darbesinin ardından yaşanan dağınıklığın güçlü bir merkezî idare ile toparlanabileceği fikrini taşıyor olduklarını söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, II. Mehmed döneminde gerçekleşen merkezileşme sürecinin aslında fetret döneminden itibaren Osmanlı yönetim anlayışının temel eksen ve doğrultusu olduğu ileri sürülebilir. Keza Çandarlı ailesinden İbrahim Paşa’nın da üst düzey bir göreve atanmaması benzeri bir tavrın neticesidir. Akıncı ve toviçelerden ciddi destek gören Musa Çelebi, her ne kadar henüz büyük birer güç haline gelmemiş olsalar da devşirme iç oğlanları ve yeniçerileri de bir dayanak noktası olarak kolluyordu (Karadeniz, 2015, ss. 183-184). Böylelikle kendisinin uzun vadeli bir askerî dönüşümü de hedeflediği söylenebilir. Ancak yönetim ve karar alma mekanizmasından uzaklaştırdığı uç beyleri ve devlet adamları henüz göz ardı edilecek veya tamamen tasfiye edilebilecek bir halde olmadıklarını, Çandarlı İbrahim Paşa’nın Musa Çelebi adına Bizans’tan haraç istemek için Konstantinopolis’e gönderildiğinde söz konusu beylerle birlik olup Çelebi Mehmed’in tarafına geçmek üzere ona haber yollamalarıyla göstermiş oldular. Bu olayın şehrin 1411 yazında kuşatılması sürecinde gerçekleşmiş olabileceği de iddia edilmektedir (Gökçe ve Küpeli, 2014, s. 379). İbrahim Paşa kuşatma sırasında pazarlık etmek gerekçesiyle şehre gitmiş olmalıdır. Çelebi Mehmed de onu Musa’nın yaptığı gibi veziri yapacaktır.

Mihaloğlu Mehmed'in Musa Çelebi'yi terkedip Mehmed Çelebi'nin tarafına geçmesi, Konstantin Feylesof'a göre Çandarlı İbrahim ile aynı sırada gerçekleşmiştir (Kastritsis, 2010, s.172). Ancak bu olay *Ahvâl*'de İnceğiz Muharebesi içinde ve diğer beylerin de Musa'yı terketmesiyle birlikte anlatılır.

Bu çerçevede, Mehmed Çelebi ile ilk askerî mücadeleleri olan İnceğiz Muharebesi Musa için daha büyük bir 'ihanet' hikayesi barındırır⁵.

Ol esnâda Mihal Beg-oglu ceng içinde Mûsâ Beg katına gelüp eyitdi ki 'Bana birkaç yarar yoldaş koş ki varup karındaşun Sultân'ı biraz sıkup 'âlemi anun gözine târ idem' didi. Mûsâ Beg anı gerçek sanup 'Sen bilürsin' diyince, meğer ki anun hûd ba'zı begleri ile ittifakları vardı, anlarımla bir araya gelüp cem' olup ceng suretin göstererek varup Sultan [Mehmed] yanına turdılar. Mûsâ Beg çün beglerinin baş baş gidüp Sultân'a varduğun gördi, 'aklı şaşup fikri bozuldu' (*Ahvâl*, 2007, s. 80).

Böylelikle Musa Çelebi, Rumeli beylerbeyi yaptığı Mihaloğlu Mehmed Bey tarafından da terkedilir. Musa Çelebi çok kısa bir sürede idaresinin en önemli adamlarını kaybetmiştir. Muharebede ise Mehmed Çelebi önce üstündür, ancak savaş sonunda Musa'nın kapıkulları üstün gelmiş, Mehmed de atı yaralanmış halde güçlülükle kaçabilmiştir. Musa Çelebi muharebe sonrasında, beylerin kendisini terk etmesinde payları veya bilgileri olduğu düşüncesiyle, artık sadakatlerinden ciddi şüphe duyduğu Tırhala beyi Yusuf ile uç beyi Paşa Yiğit'i Dimetoka'da hapsedtirir. Ancak her iki bey de hapisten kaçacak ve o sırada Musa Çelebi ile ittifakı bozulmuş olan Sırp despotu Stefan Lazareviç'e katılacaktır. İnceğiz Muharebesi'nin hemen ardından Çelebi Mehmed, bahsi geçen beylerin kendi ordusuna katılmasıyla güçlenen Lazareviç ile anlaşıp yeniden kardeşinin üzerine gitmeye niyetlenmiştir. Fakat yoğun yağışlar neticesinde taşan nehirler, Mehmed Çelebi ve ordusunu geri dönmeye zorlamıştır. Musa Çelebi, sonradan haberdar olduğu bu olaydan etrafındaki beyleri sorumlu tutarak bazılarını öldürüp bazılarını da hapsedtirmiştir (Imber, 1990, s. 71).⁶ Netice itibariyle, Musa'nın Rumeli beyleriyle ilişkisinin baştan itibaren gergin oluşu, pek çoğu ile aralarındaki bağın ilk fırsatta kopmasıyla sonuçlandı.

Musa ile Mehmed Çelebi'nin nihaî karşılaşması ise Çamurluova muharebesiyle gerçekleşecektir. Musa Çelebi, daha önceden yaşlılığını öne sürerek Yenice-i Vardar'da inzivaya çekilmiş olan Hacı Evrenos'a bu muharebe öncesi kendisine katılması için haber göndermiştir. *Anonim Tevârih*'te bu olay detaylıca anlatılır:

⁵ Bu muharebenin tarihi konusunda ihtilaf vardır. Imber 1412 yılı bahar aylarını işaret ederken Kastritsis muharebenin Konstantinopolis kuşatmasından önce olduğu fikrindedir.

⁶ Bu olay Lazareviç'in yaşam öyküsünde detaylıca anlatılır; bkz. K. Kostinecki. (2008). *Stefan Lazareviç: Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Evrenos Beğ Sultan Mûsa’nun korkusundan kendüyi körliğe virdi. Andan Sultan Mûsa Evrenos Beğ’ün kör olduğın işidüp inanmayup getürtdi, dahi et yirine kurbağa pişirüp önüne kodurdu. “Yimek yi” didi, ya’ni ri’âyet itdi, dahi ta’âma tekellûf itdi, Evrenos Beğ dahi gördi Mûsa’nun fi’li azgundur. Gözsüzler gibi elin o yana bu yana urmaga başladı. Mûsa buyurdu. Elini yimeğe kolalayu virdiler. Ol dahi ol kurbagaların bir ikisin alup bilmeze urdu. Andan Mûsa Çelebi Evrenos Beğ’i bu halde gördü, inandı. Eyitdi: “Girçek gözsüz olmuş” diyüp gine destur virdi, yirine göndürdi (Anonim, 1992, s. 54).

Musa Çelebi’nin Evrenos Gazi’yi kendisini desteklemek için yanına çağırması ancak Evrenos’un ileri yaşını ve gözlerinin görmediğini gerekçe göstererek onu reddetmesi esasen bölgede uç beylerinin, özellikle de Evrenos Gazi’nin ağırlığı ve rolü bakımından çarpıcıdır. Kendisine desteğini Rumeli’deki hakimiyetinin başlarında kesmiş olan Hacı Evrenos’a müracaatı, Musa Çelebi açısından ise içinde bulunduğu zor durumu ortaya koymaktadır. Üstelik, Mehmed Çelebi Musa ile muharebe için Rumeli’ne geçtiğinde Evrenos’un gözlerinin gördüğünü ve Mehmed’e katıldığını duyunca “hayli melûl oldu, hayflar itdi öldürmediğine. Andan Mûsa Beğ eyitdi: ‘Yüri bire Evrenos Beğ, sen gözsüz değülmüşsin ve illâ son peşîmanlık fâyide virmez’ didi” (Anonim, 1992, s. 54).

İki kardeşin askerî mücadelesi sırasında Evrenos’un Çelebi Mehmed’e uygulaması gereken stratejiye dair sunduğu ve başarılı olan öneriler, Çelebi Mehmed’e Osmanlı topraklarının tek hâkimi olmasının da yolunu açacaktı. Mehmed, Çamurova muharebesi için Bizans tekfurunun yardımıyla Rumeli tarafına geçtikten ve tekfur tarafından ağırılanıp yolcu edildikten sonra Evrenos’tan haber gelmiştir:

Sultân kalkup Vize suyına kondı ve Sultân’a ol yirde Evrenos Beg’den mektûb geldi ki “Sultân lutf u kerem idüp Musâ Beg’e bulışmayup, ol ne yire varursa tecessüs idüp, andan ırak olup gidüp Laz İli’ne girüp Derbend’de turup Barâk Beg’i ve Paşa Yiğid’i ve Tırhala Begi Sinân Beg’i ki bunlar alay begleridür, bunları gendünüze rabt itmek ardınca olasız. İnşâ’allâhu’l-‘azîz Musa Çelebi birle buluşıcak kulunuzu dahi hizmetde bilesiz” demiş (Ahvâl, 2007, 84).

Çelebi Mehmed, Evrenos’un önerdiği bu plan üzere hareket etti ve Evrenos Gazi de, Morava Suyu’nun orada mektubunda söz verdiği gibi “sancağın çeküp gelüp Sultân’a va’desin yirine getürdi” (Ahvâl, 2007, s. 85). Mehmed’in ordusu Samakov yakınlarında Çamurluova mevkiine geldiklerinde, Musa ordusuyla İhtiman’da konuşlanmış, yanında kalan son beyler olan Tamacioğlu ile Savcıoğlu’nu ihanet gerekçesiyle bağlatmıştı. Böylelikle, kısa süre içinde Osmanlı Balkanları’nda hâkimiyetini kuran Musa Çelebi, Rumelili uç beylerine karşı izlediği “merkeziyetçi ve otokratik” politikanın neticesinde, söz konusu beyler tarafından peyderpey terkedilmiş ve Çelebi Mehmed ve artık onu

destekleyen uç beylerinin karşısında yenilgiye uğrayarak hayatını kaybetmiştir (Öztürk, 1999, s. 58).

Fetret dönemi, yukarıda anlatıldığı boyutlarıyla uç beylerinin Rumeli'deki güçlerinin büyüklüğünü ortaya koyması bakımından önemlidir. Beylerin saf değiştirmesi aynı zamanda güç dengelerinin de değişmesi neticesini doğuruyordu. Ortaya konulduğu üzere, söz konusu beylerin aldıkları pozisyonlar, askerî ve siyasî gidişatı da şekillendiriyordu. Kendilerinin siyasî atmosferi iyi analiz etmelerinin, duruma göre hareket etmelerinin bu durumdaki payı büyüktür. Sonuç olarak, 15. yüzyılın ilk yıllarındaki taht mücadelelerinde Rumelili uç beylerinin neticeyi belirleyici bir role ve güce sahip olduklarına şüphe yoktur ve bu da aslında tasviye edilip merkezî bir yönetimin adımlarının atılmasının arkasındaki en önemli sebeplerdendir.

2. II. Murad ve Rumelili Uç Beyleri

Fetret devrinden sonraki dönemde de uç beylerinin saltanat mücadelelerindeki belirleyici rolleri devam etmiştir. Zira Çelebi Mehmed'in saltanatı sırasında önce Süleyman Çelebi'nin oğlu Şehzade Orhan ve Yıldırım'ın oğullarından Şehzade (Düzmece) Mustafa'nın tahta yönelik girişimlerinde Rumelili uç beylerinin desteklerini aramışlar, ancak her ikisi de aradıkları desteği görememişlerdir. Uç beylerinin söz konusu şehzadelerin gücünün yetersizliğinden dolayı mı destek çıkmadıkları, yoksa uç beyleri destek çıkmadığı için mi şehzadelerin Çelebi Mehmed'e karşı başarılı olamadıkları haliyle cevabı olmayan bir sorudur.

Kronolojik olarak bakıldığında, Musa Çelebi'nin yaptığı gibi, Çelebi Mehmed de Rumeli beylerinin etkinliğinin farkında olarak hareket etmiş- fetret sürecinin sona ermesinin de verdiği güvenle olsa gerek- Bayezid Paşa'yı veziriazam atayarak ilk kez bir devşirmeyi bürokraside en üst makama getirmiştir. Paşa'nın aynı zamanda Rumeli beylerbeyi olarak atanması ayrıca dikkate değerdir. II. Murad döneminde de uç beylerinin etkinliği devam etmekle birlikte sultanın da onların etkinliğinden çok hoşnut olmadığı ve yine etkilerinin kırılma çabalarının sürdüğünü söylemek mümkündür. Netice itibarıyla "pek çok alanda merkezî otoriteyi uygulamadaki büyük başarısına karşın, son tahlilde II. Murad'ın saltanatı bir dönüşüm döneminden ziyade bir geçiş dönemi olduğunu göstermiştir" (Murphy, 2008, s. 55)⁷. Murphy bu ifadeleri devlet organizasyonunun bütününe dair kullanmaktadır. Esasen devletin önemli bir dönüşüm eşiğinde olmasına karşın halen siyasî, kültürel ve ekonomik olarak eski düzenin devam ettiğini öne sürer. II. Mehmed döneminde yapılan köklü değişiklikler, retrospektif olarak bakıldığında Murphy'nin değerlendirmesini haklı kılmaktadır.

Fakat, Şehzade Mustafa'nın Çelebi Mehmed'den sonra tahta geçen II. Murad'a karşı gerçekleştirdiği taht mücadelesi, şehzadenin önceki girişiminin aksine uç

⁷ Çeviri bana aittir.

beylerinden destek görmüştür. Başta Evrenos Gazi’nin bazı oğullarının destek vermesiyle “cemî’i Rum-illi ana [Şehzade Mustafa’ya] uydular” (Anonim, 1992, s. 60). Bu güçle Şehzade Mustafa önce Serez’e ardından Edirne’ye ilerledi (Karadeniz, 2015, s. 205). Kendisini durdurmak üzere Bayezid Paşa komutasında gönderilen ordudaki askerlerin, Sazlıdere’deki karşılaşma sırasında taraf değiştirmesi sonucu Bayezid Paşa da teslim oldu ve ardından idam edildi (İnalcık, 2011, s. 155). 1422 Ocak ayında (Düzmece) Mustafa, Gelibolu üzerinden Bursa civarına geldi. Mustafa’nın gücünü kırmanın en etkili yolunun uç beylerinin desteğini çekmesini sağlamak olduğunun bilincinde olan Osmanlı yönetimi, Musa Çelebi’nin adamlarından olan ve Çelebi Mehmed’in Tokat’ta hapsedtiği Mihaloğlu Mehmed Bey’in II. Murad tarafından affedilerek hapisten çıkarılmasını sağladı. Mihaloğlu Mehmed taltif edilerek Mustafa’nın tarafındaki Rumelili beylerin ikna edilmesi için gönderilmişti (Karadeniz, 2015, s. 206). Görüşmede Mihaloğlu Mehmed Bey “eyitti: ‘İy Rûmililü kardaşlar! Bu bir düzme katında neylersiz? Pâdişâhınız oğlu yanına gelsenize’ dedi... Çünkim bildiler Mihal oğlu sag imiş, Rûmililü suya dökilüp gelmeğe başladılar... Rûmili beğleri Turahan Beğ ve Gümlü oğlu ve Evrenos Beğ hep Sultan Murad’a geldiler” (Anonim, 1992, ss. 62-63). Böylelikle bu mücadelede de belirleyici rol, Rumelili beylerin oldu. Beylerin, Şehzade Mustafa’yı neden desteklediklerine dair net bir bilgi yoktur, ancak idari mekanizmadan uzaklaştırılmalarından dolayı böyle bir tavır aldıkları veya yine siyasal atmosfere göre hareket etmiş olma ihtimallerinden söz edilebilir. Kendilerinin tasviye sürecini fark edip bir pazarlık unsuru olarak böyle davranmış olmaları da Şehzade Mustafa’nın başarılı olabileceğine inanmaları kadar ihtimal dahilindedir. Hem Şehzade Mustafa hem de II. Murad safında esasen mücadelenin seyrini uç beylerinin girişim ve kararları değiştirmiştir.

Uç beylerinin, II. Murad’ın saltanatı dönemindeki etkin rolleri bu olayla sınırlı değildir. 1440’taki Belgrad kuşatmasıyla başlayan süreç, söz konusu beylerin etkinlikleri ve Osmanlı askerî ve siyasî tarihinde oynadıkları rolün ön planda olduğu bir dönemdir. 1440’ta gerçekleşen ve yaklaşık altı ay sürmesine karşın başarısızlıkla neticelenen Belgrad kuşatmasını Macar ve Sırp’ların ertesi sene Osmanlılar’a karşı düzenledikleri bir sefer izledi. 1443 Ekim’inde Niş ve Sofya’yı ele geçiren Macar ve Sırp orduları, İzladı geçidinde durdurulabildi. Bu savaşta Turahan Bey ile diğer uç beylerinin savaştan kaçınması ve sultanı geri çekilmeye zorlaması, halihazırda hem Balkanlar’da hem de Anadolu’da art arda mücadele etmek zorunda olan Osmanlılar’ı daha da zor bir durumda bırakmıştı.

Gazavat dahil bütün Osmanlı kaynakları, Turahan’ın bu sefer esnasında gevşek hareket ederek mağlubiyet ve ricata sebep olduğunda birleşirler...Evrenuz oğulları, Gümlü (Kümüli) oğulları, Malkoç oğulları, Mihal oğulları gibi bu devirde âdeta feodal aileler teşkil eden uc beylerinin merkezle uzlaşmayan müstakil menfaatlere ve görüşlere tâbi olması, ilk

defa görülen bir şey değildi. Onların Despot'la ayrı bir hesapları olması temamiyle ihtimal dahilindedir (İnalcık, 1954, ss. 57-58).

Bununla birlikte, fetret döneminde Paşa Yiğit ile ayrı bir uzlaşma zemini arayan Venedik örneğinde görüldüğü üzere, 15. yüzyılın ilk yarısında Rumeli'nin o dönemde önde gelen uç beylerinin üçüncü taraflarca desteğinin aranması, alışılmadık bir durum değildi. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Turahan Bey'in birkaç yıl öncesinde ittifak halinde oldukları Sırp despotu ile - babası (veya hâmisî) Paşa Yiğit ile olan yakın ilişkilerini de göz önüne aldığımızda - bir nevi diplomatik ilişki içinde olması, uç beylerinin yalnızca sıradan sancak beyi olarak addedilmedikleri bir dönem için gayet olağandır. Fakat Varna Savaşı'na giden sürece yakinen şahitlik ettiği bilinen *Gazavat-ı Sultan Murad bin Mehmed Han*'ın anonim yazarı başta olmak üzere, 15. yüzyıl kroniklerinin Turahan Bey'e yönelik ithamları, her bir muharebenin ardından oldukça ağır bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda gerçekleşen ilk muharebe için, Macar kuvvetleriyle birlikte harekete geçen Sırp despotu Yanko'nun kuvvetlerini karşılamak üzere Rumeli beylerbeyi Kasım Paşa görevlendirilir. Turahan Bey ile birlikte diğer beyleri acilen görüşmeye çağıran Kasım Paşa istişare neticesinde Turahan Bey'i öncü olarak gönderir ve kararlaştırdıkları yerde kendisiyle buluşmak üzere sözleşirler (*Gazavât*, 1989, ss. 8-9). Ancak Turahan Bey düşmanın sayısının çok olduğunu görünce alelacele Sofya yolunu tutar. Kasım Paşa ve ordusu Turahan'ın sözleştikleri yere uzun süre gelmemesi üzerine Sırp ordusu üzerine doğru gider fakat Hasanbeyzade İsa Bey komutasındaki birlik dışında onlar da kalabalık düşmana karşı savaşmayarak, Turahan'ın yaptığı gibi Sofya'ya doğru geçtikleri yerleri düşmanın iâşesini kesmek için yakarak ilerlerler (*Gazavât*, 1989, s. 9). Sultan Murad'a haber gitmesinin ardından sultan nefir-i âm ilan ederek sefere hazırlanır ve Sofya'ya erişir. Kasım Paşa'yı yanına çağırdığında olan biten üzerine Turahan Bey ve uç beyleri hakkında eski defterleri açar:

Sen bilmez misin kim, bunların mukaddemâ eylediği fesâdâtı, bunların işi gücü lâf ü güzâfdır. Mûsâ beğ bunlar neler ettiler, bunlar hep cümlesi kaçub babama gittiklerin ve babam merhum oldukda Bursa şehrine anı getirdiklerin ve ortalık yerden bir Düzmeyi çıkarub mekr ile neler ettiler ve ol Düzmeyi beğ edüb Bâyezid Lala'yı anda tutub şehid ettiklerin ve Düzme'nin önüne düşüb Mihalic'a geçtiklerin ancak lütf-i Hak ile Mihalic'ta anlara da neler olduğın... (*Gazavât*, 1989, s. 13).

Murad, halen hafızalarda taze olan fetret devri ile sonrasında Düzmece Mustafa olayında uç beylerinin takındıkları tavrı ile geçtikleri tarafları anımsatarak öfkeyle onların fesat ve boş laf ehli olduğunu ifade eder. Turahan Bey'i katına çağırdığında onun savunmasını da dinler ancak ilginçtir ki *Gazavât*'ta Turahan'ın ifadeleri yer bulmaz. Görüşme yalnızca "Turahan geldikde nice müşâvere eylediler. Pâdişâh-i 'âlem-penâh hazretleri bunların söylediği sözlerden

hazzetmedi. Lâkin Turahan eski iş görmüş adamlar olmağın mukayyed olmadılar” (*Gazavât*, 1989, s. 14) şeklinde özetlenmiştir. Turahan Bey’in savunmasına dair herhangi bir bilgi verilmemesi, Sofya’da Kasım Paşa ile buluştuklarında karşılıklı olarak birbirini suçladıkları ile birlikte değerlendirildiğinde bu konuda Kasım Paşa’nın da bir ihmali olmasının ihtimal dahilinde olduğu ancak bu ihtimalin ifade edilmekten kaçınıldığı izlenimi edinilebilir. Bir diğer taraftan Turahan Bey’in o dönemde en nüfuzlu uç beyi olması ve uç beylerinin askeri olarak Osmanlı için halen büyük kıymet taşıması yine bu “eski iş görmüş adamlar”ın cezalandırılmaması ve sonrasında görev vermeye devam edilmesinin temel gerekçeleri olmalıdır. Zira seferberlik ilanının ardından Sultan Kasım Paşa ile birlikte yine Turahan Bey’i Sofya’da vazifelendirmiştir. Bu süreçte Yanko komutasındaki düşman birliklerinin Şehirköy’den Sofya’ya doğru hareket ettiği haberinin ulaşmasının ardından Turahan Bey durumu acilen padişaha bildirir. Düşmanın sayısının çokluğundan dem vurarak yapılması gerekenin Sofya’dan ayrılarak şehrin ve civar köylerin ateşe verilmesi olduğunu söyler. Kasım Paşa’dan sonra Sultan Murad da Turahan’a uyduğuna pişman olur: “...eyvâh nâzenîn Sofya’ya ne yavuz iş eyledik. Bunu bize diyen dostumuz değil imiş, hayfâ gâfil deprenüb bir nekbetinin sözüne uyduk deyü müteellim olub çok hayıflandı” (*Gazavât*, 1989, s. 15).

Ancak Sultan’ın Turahan Bey’e dair pişmanlığı bu olayla son bulmamıştır. Macar kuvvetlerinin, Osmanlılar’ın aldığı bu tedbire rağmen ilerlemeye devam etmesi, İzladi derbendinde her iki kuvvetin karşı karşıya gelmesiyle neticelenir ve şiddetli bir çatışma yaşanır (İnalcık ve Oğuz, 1949, s. 488). Gün batımına kadar süren bu muharebeye akşam olunca ara verilir ve savaş sabah yeniden başlar. Bir süre sonra Macar ordusu “arabalarına gelüb girdiler ve topların tüfenklerin hâzır müheyâ eylediler” (*Gazavât*, 1989 s. 23) Karşı birliklerin bu şekilde pozisyon alması üzerine, Turahan Bey taarruza geçilmesi halinde büyük kayıp verecekleri konusunda sultanı uyararak “padişahı inandırdı” (*Gazavât*, 1989, s. 23). Fakat düşmanın kaçış yolunun kapatılmamış olması, Macar birliklerinin geri çekilebilmesini sağladı. Osmanlı birlikleri Macarlar’ın ardı sıra takibe başladıysa da ancak ertesi gün yetişebildi ve yine araba taburu ile karşılaştılar. Yaşanan çatışmada her ne kadar Osmanlı kuvvetleri etkinlik göstermiş olsa da araba taburu düzeni karşısında büyük kayıp vereceklerini ve nihayetinde savaşı kaybedeceklerini ön gören Turahan Bey yine Sultan Murad’ın huzuruna gelerek geri çekilmeleri yönünde ısrar etti. Turahan Bey, sultanın beyleri arasında en yaşlısı olduğunu belirtip işin sonunun iyi olmayacağını, karşıdaki düşmanın niyetini ve hilelerini en iyi kendisinin bildiğini anlattı. Baştaki üstün pozisyonlarından dolayı Turahan’a “ma’tuh” (bunak) diye hitap eden sultan, sonunda ikna oldu ve Osmanlı askeri geri çekilmeye başladı. “Herkes çadırına doğru revâne olub kimi Turahan’ı söğerek ve kimi buna sebep olanı söğerek

döndüler” (*Gazavât*, 1989, s. 25). Şehirköy derbendi yakınına gelindiğinde, kumandanlar bir pusu olup olmadığı konusunda düşmanı takibe dair istişare sırasında *Gazavât*’ın “beğ değil bir belâ-i siyâh” diye tasvir ettiği Turahan Bey kaçan düşmanın pusu kuramayacağını söyleyerek takip birliğini derbende sokar ancak Macarlar’ın ani saldırısı karşısında Mahmud Bey’in komutası dışındaki birlikler kaçır. Pusu neticesinde Çandarlı İbrahim Paşa’nın oğlu ve sultanın damadı olan Mahmud Bey epeyce askerini yitirip kendisi esir düşer. Kaçan birlikler ana karargâha döndüklerinde “bunların kimine değnek urdular ve kiminin saçın sakalın yoldular ve kiminin timârını âhara verdiler” (*Gazavât*, 1989, s. 28). Turahan Bey’in cezası ise Edirne’ye bırakıldı. Başkent’e dönüşte Turahan Tokat kalesinde hapse atıldı. Kendisinin bu süreçte aldığı yanlış kararlar ve yaptığı stratejik hatalar, Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’daki varlığına dair çok ciddi tehdit altında bulunduğu bir durumda dahi ancak hapis ile cezalandırılmıştır. Bu bağlamda bakıldığında, Turahan Bey’in, Mihaloğlu Mehmed Bey’in şehzadelerin saltanat mücadelesi – bir tarafıyla Osmanlı Devleti’nin varlığını sürdürme mücadelesi – sırasında aldığı ceza ile cezalandırılması dikkate değerdir. Bu bağlamda, iddia edilebilir ki Fetret Devri’ndeki politik nüfuz ve askerî etkinliklerinden oldukça uzak olmalarına karşın, gösterilen ciddi zaafıların nispeten tahfif edilmiş biçimde karşılık bulmasının nedeni, Rumeli’deki uç beylerinin hem Osmanlı sultanları nezdinde hem de askerî ve idarî mekanizma içinde, kuruluş ve Balkanlar’daki hızlı ilerleyiş döneminden kalan miraslarının halen göz ardı edilemeyecek bir boyutta olmasıdır. Ancak bu durum, söz konusu beylerin nüfuz ve ağırlıklarının giderek azalmakta olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Kendilerine yönelik dönemin kroniklerinde yer alan ağır ithamların arkasında böyle bir siyasal bağlamın olduğu, çağdaş yazarların da bundan cesaret alarak ifadelerinde bu atmosferi yansıttıkları söylenebilir. Bunun en net örneklerinden birini, Gelibolulu Zâ’îfi Varna Muharebesi’ne giden süreci anlatırken verir. Yanko’nun ağzından Osmanlı uç güçleri şöyle tasvir edilir:

Akıncıdur temâşâcı hemân ol

Eline almayıp tığ u keman ol

Irakda durıban gözler savaşı

Ki kânidur yavuzı vü yavaşı

Eger Türk sînsa kaçmakda iverler

Ve ger biz sınavuz inip kırarlar

Kazançıün gelipdür her birisi

Murâd Hân’un bular degül çerisi

Bes eyle olsa bulardan korku yokdur

Yalıncağ Türkdürür ger az vü çokdur

Buların içi yokdur kuru kabdur

Önine Üngürüzün biri tabdur (Sarı, 1994, ss. 303-304)

Uç beylerinin komutasındaki akıncı birliklerini muharebelerde gidişatı izleyip sonrasında duruma göre hareket etmekle suçlayan bu ifadeler, açıkça Varna’ya giden süreçte gerçekleşen muharebelere göndermede bulunmaktadır. İzladi geçidi ve Sofya muharebelerinde Turahan Bey’e yönelik suçlamalar tam da bu çerçevede yapılmıştı. Gazavatnâme’deki mısralarından hareketle II. Murad’ın istişare meclisinde olduğu ve onunla gazalara katıldığı düşünülen Zâ’îfi (Pehlivan, 2008, s. 601) - belki de pozisyonun da verdiği cesaretle – mütecâviz olarak nitelenebilecek ifadeleri cömertçe kullanmıştır. Bu çerçevede, söz konusu birliklerin sadece kendi çıkarları için savaştıklarını ve esasen kuru gürültü çıkaran boş kaplar olduklarını söyler⁸. Esasen, söz konusu kaynak üzerinden II. Murad’ın – tam olarak gerçekleştirmeye muvaffak olamasa da- uç beylerine yönelik politik tavrı oldukça net biçimde gözlemlenebilmektedir.

Ancak yaşanan süreç uç beylerinin Osmanlı saltanat ve iktidarının bir tamamlayıcısı veya içkin bir parçası olan siyasi nüfuzunun kırılma sürecinden ibaret değildir. 1440’taki başarısız Belgrad kuşatması ve onu takip eden yıllarda Sırp ve Macarlarla girişilen mücadele, aynı zamanda uç beylerinin etkinliklerinin azalmasında ve dolayısıyla Osmanlı merkezileşmesine giden yolda askerî teknoloji ile yaşanan sürecin arasında önemli bir bağlantı noktasıdır. “Bu dönemde Hristiyan kuvvetlerin gittikçe daha fazla ateşli silahlar kullanması ve Yanko gibi güçlü bir düşmanın ortaya çıkması üzerine uç beyleri zaafılarını anlamışlar ve merkeze daha sıkı bağlanmak gereğini duymuşlardır” (İnalcık, 2011, s. 178). İnalcık’ın dolaylı olarak ve uç beyleri açısından değerlendirdiği durum, esasen devletin dönüşüm sürecindeki bir aşamanın önemli bir yapı taşını ifade ediyordu. Yeni askerî teknolojilerin entegrasyonu ile paralel olarak hem etkinlik hem de nicelik bakımından uç birliklerinden ulûfeli merkezi ordu birlikleri yönünde bir evrimin hızlanması Osmanlı merkezileşmesine giden yolun belki de en önemli aşamalarındandı.

Tüfeklerin, 1440’taki Belgrad savunmasında etkin kullanımı önemli olmakla birlikte Osmanlıların *wagenburg*’u, yani araba hisarı veya taburu bu süreçte yakından tanıyıp öğrenmiş olmaları söz konusu sürecin dönüm noktalarından biridir denilebilir. Her ne kadar Osmanlı askeri tarihi kapsamında bilinen bir nokta olsa da Osmanlı Devleti’nin uç kuvvetlerinin önemini yitirmeye başlaması ve devletin bir imparatorluğa evriminde Sırp ve Macarlarla yapılan

⁸ Varna Savaşı’na dair oldukça detaylı bir nazım örneği olan bu gazavatnâme, hem yeterince bilinir değildir hem de içerik açısından araştırmacıların pek istifade etmediği bir kaynaktır.

mücadelelerdeki bu askerî etkileşimin rolü literatürde pek dikkate alınmamıştır⁹. Gábor Ágoston, Osmanlılar'ın araba taburuyla tanışmalarını şu şekilde anlatır:

Osmanlı İmparatorluğu'nda ateşli silahlar taktik açıdan önem kazanmaya ancak Macarlarla bir dizi savaşın yaşandığı 1440'larda başladı. Osmanlıları hasımlarının silah ve taktikleriyle yüzleşmeye zorlayan bu savaşlar, Avrupa menşeli askerî teknoloji ve teknik bilginin yayılmasında hayati bir rol oynadılar. Osmanlılar wagenburg yani "araba hisarı" ile bu savaşlar esnasında tanıştılar. Wagenburg, büyük dört tekerlekli arabaların birbirine zincirlenmesiyle kurulan bir savunma sistemi idi. Ağır kalaslarla korunan bu arabalar arbaletçi ve tüfekçileri süvari hücumlarına karşı müdafaa etmekteydiler. Hunyadi'nin Balkanlar'da çıktığı 1443-1444 kış seferi esnasında toplam 600 cenk arabasının neredeyse tamamının Çek paralı askerlerin idaresinde kullanıldığı kayda geçmiştir. Anonim bir Osmanlı gazavatnamesi, seferin sonuna gelindiğinde Osmanlıların *taburu*, yani Hristiyan araba hisarını nasıl kuşatacaklarını öğrenmiş olduklarını işaret etmektedir. Macarca *szekér tábor* kelimesinden esinlenerek bu taktiğe tabur diyen Osmanlılar, Varna Muhaberesi'nde (10 Kasım 1444) Haçlı ordusunu yenip Hristiyanların cenk arabalarını ve silahlarını ele geçirdiler. (Ágoston, 2017, ss. 20-21)

Bu bağlamda, askerî teknolojinin Osmanlı'ya transferiyle bağlantılı olarak, 1440-44 arasında gerçekleşen Osmanlı-Macar mücadelesinin, hafif süvari birliklerinin ve dolayısıyla uç beylerinin önemini yitirmesinde çok önemli bir merhale olduğu söylenebilir. Böylelikle, devletleşme sürecini tamamlayıp bir imparatorluk olma yolunda ilerleyen Osmanlıların, saltanat ekseninde gerçekleşen bir devlet anlayışı olarak merkezîleşme süreci, birden çok etkenin dahil olduğu ve II. Mehmed dönemine gelindiğinde oldukça yol kat etmiş bir süreç haline gelmiştir. Uç beylerinin, Osmanlı siyasal yapısının ilk yıllarındaki etkinlik ve güçlerinden tedrici olarak uzaklaşmaları, askerî teknolojideki değişimle birlikte halihazırda mevcut olan merkezi ordu mensuplarının sayılarında bir artışa da neden olmuştur. Hem fetret devrinde hem de sonraki yıllarda Rumeli'deki beylerin saltanat ve dolayısıyla devletin temeline dair sahip oldukları inisiyatif, böylece Çelebi Mehmed ile II. Murad'ın takip ettikleri siyasi strateji ile birlikte dönemin askerî teknoloji alanındaki gelişmeleri yoluyla da azalmış ve azaltılmış idi. II. Mehmed dönemine gelindiğinde, bu sürecin yapısal bir düzenleme halinde organize edilebilmesi için şartlar uygun hale gelmişti. Kendisinin otoriter kişiliği ve siyasi yeteneğini göz ardı etmeksizin saltanatı ele aldığı ikinci dönemde şartların da merkezi bir imparatorluğa evrilmek için oldukça müsait olduğunu kabul etmek gerekir.

⁹ Hüsamettin Şimşir'in barut teknolojisi ve kullanımının yaygınlaşmasına dair kısa ancak özgün makalesinin bu konu özelinde tek çalışma olduğu söylenebilir, bk. H. Şimşir, (2021), The effects of the gunpowder technology in the demise of the frontier lords in the Ottoman Balkans, *Universidad Gabriela Mistral Revista Chilena de Estudios Medievales* 20.

Sonuç

Sonuç olarak denilebilir ki, Orhan Bey ile başlayan devletleşme süreci, II. Mehmed dönemine gelindiğinde bir imparatorluğa evrilme sürecine dönüşmüştü. Yıldırım Bayezid tarafından girilen merkezî bir devlet kurma girişimi, esas itibariyle bir imparatorluğa dönüşümü de ifade ediyordu. Yıldırım’ın imparatorluk girişiminin temelde genişlemeci bir anlayış olduğunu belirtmek gerekir. Etraftaki tâbi beyliklerin doğrudan Osmanlı yönetimine bağlanması, böylelikle doğrudan yönetime geçirilmeleri ekseninde bir girişimdi. Bu çerçevede II. Mehmed dönemiyle bir benzerlik taşıyor gibi görünse de esasen teritoryel (coğrafi) genişleme yönüyle bir benzerlik vardır. Kurumlar ve zihniyet olarak bir imparatorluğa dönüşüm Fatih dönemi için geçerlidir. Yıldırım’ın girişiminin başarısız olması, dönüşümün bu aşamasını elli yıl kadar geciktirmiş oldu. Osmanlı Devleti’nde güç ilişkileri ve sultanın merkezinde yer aldığı merkezi yönetimin ağırlığının artması süreci yine aynı dönüşümün ileri bir aşaması olarak değerlendirilebilir. Böylelikle, Osmanlı sultanı emperyal bir niteliğe bürünmüştür. Fatih dönemi merkezileşmesinin belki de en önemli özelliklerinden biri devletin artık uç beyleri tarafından temsil edilen aşiret yapılarıyla olan ilişkisinin doğasının değişmiş olması, onları siyasal bir varlık olarak değil askeri ve siyasal önemlerini yitirmiş, geri hizmetlerde kullanılmaya başlanmış yapılara dönüşmüş olmalarıdır. Bu konuya dair yapılan çalışmaların bir kısmı erken dönemlerden itibaren yaşanan devletleşme sürecini aynı zamanda bir toplumsal dönüşüm olarak değerlendirmekte, yine bu bağlamda konar göçerlikten yerleşik hale geçme süreci olarak da nitelendirmektedir (Öz, 1999 ve Somel, 2008)¹⁰. Fatih dönemi esasen bir siyasal ve toplumsal olarak Osmanlı girişiminin (entitesinin) evrimsel sürecinde bir kritik aşamaya tekabül eder. Bununla birlikte, Fetret Devri’nden II. Murad’ın saltanatının sonuna kadarki dönemin kronikler üzerinden incelenmesi, bize söz konusu dönemin (özellikle Fetret sürecinin bariz etkisi neticesinde) uç beylerinin nüfuz ve güçlerinin giderek azaldığı ve buna paralel olarak idari anlamda merkezileşmeye giden yolu açan bir dönem olduğunu göstermektedir.

¹⁰ Somel’in tezi, konuyu Cengiz Hanlığı ile mukayese ederek değerlendirir.

Kaynakça

- Ágoston, G. (2017). ‘En Kuvvetli’ İmparatorluk: Osmanlı Esnekliği ve Askeri Kudret. *Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları* (G. Ágoston, Haz.) içinde (ss. 3-30). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ahvâl. (2007). *The Tales of Sultan Mehmed, Son of Bayezid Khan (Ahvâl-i Sultân Mehmed bin Bâyezîd Hân): Annotated English Translation, Turkish Edition, and facsimiles of the Relevant Folia of Modleian Marsh 313 and Neşri Codex Menzel* (D. Kastritsis, Haz.). Cambridge: Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Literatures.
- Anonim. (1992). *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman (F. Giese Neşri)* (N. Azamat, Haz.). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Âşıkpaşazâde. (2013). *Âşıkpaşazâde Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]* (N. Öztürk, Haz.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Barkey, K. (1999). *Eşkıyâlar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezîleşmesi* (Z. Altok, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gazavât. (1989). *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân: İzladı ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtnâme* (H. İnalçık ve M. Oğuz, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gökçe, T. ve Küpeli, Ö. (2014). Ankara Savaşı Sonrası Osmanlı Devletinin Balkan Siyaseti. M. Alkan (Ed.), *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur)*, Ankara, 9-12 Ekim 2012, *Bildiri Kitabı* içinde (ss. 361-392). Ankara.
- Imber, C. (1990). *The Ottoman Empire, 1300-1481*. İstanbul: The Isis Press.
- İnalçık, H. (1954). *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnalçık, H. (2011). *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- İnalçık, H. ve Oğuz, M. (1949). Yeni Bulunmuş Bir ‘Gazavât-ı Sultan Murad’. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 7(2), 481-495.
- Karadeniz, H. B. (2015). *Osmanlılar ve Rumeli Uç Beyleri: Merkez ve Uç*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Kastritsis, D. (2010). *Bayezid’in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil* (A. Arel, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kayapınar, L. (2010). *Süleyman Çelebi, Emîr. DİA* içinde (C. 38, ss. 82-85). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kılıç, A. (2014). *Bir Osmanlı Akıncı Beyi: Gazi Evrenos Bey*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kiprovskaya, M. (2004). *The Military Organization of the Akıncıs in Ottoman Rumelia* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Kostinecki, K. (2008). *Stefan Lazarević: Yıldırım Bayezid’in Emrinde Bir Sırp Despotu* (H. Mevsim, Çev., Haz.). İstanbul: Kitap Yayınevi

- Lowry, H. (2008a). *The Shaping of the Ottoman Balkans, 1350-1550: Conquest, Settlement & Infrastructural Development of Northern Greece*. İstanbul: Bahçeşehir University Press.
- Lowry, H. (2008b). The Evrenos Dynasty of Yenice Vardar (Giannitsa): Notes and Documents on Hacı Evrenos and the Evrenosoğulları: A Newly Discovered Mid-17th Century Şecere (Genealogical Tree). *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 32(Güz), 9-164.
- Lowry, H. (2012). *Fourteenth Century Ottoman Realities: In Search of Hâcî Gâzî Evrenos*. İstanbul: Bahçeşehir University Press.
- Murphy, R. (2008). *Exploring Ottoman Sovereignty: Tradition, Image and Practice in the Ottoman Imperial Household, 1400-1800*. London: Continuum.
- Neşri, M. (1995). *Kitâb-ı Cihan-nümâ: Neşri Tarihi* (F.R. Unat ve M. A. Köymen, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öz, M. (1999). Some Notes on the Changes in the Early Ottoman Society from the 14th to the late 15th Century. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 33-42.
- Öztürk, N. (1999). Çelebi Mehmed’e Saltanat Yolunu Açan Olay: Çamurlu-Ova Savaşı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 1, 47-62.
- Pehlivan, G. (2008). Varna Savaşı ve Bir Tarih Kaynağı Olarak Gazâvatnâmeler (Var Savaşı ile İlgili Yeni Bir Yayın Münasebetiyle). *Turkish Studies*, 3(4), 598-617.
- Salgırlı, S. (2012). The Rebellion of 1416: Recontextualizing an Ottoman Social Movement. *Journal of Economic and Social History of the Orient*, 55, 32-73.
- Sarı, M. (1994). *Gelibolulu Zâ’îfi Muhammed: Gazâvat-ı Sultân Murâd Hân: İnceleme (ses değişimleri, benzeşimleri ve uyumlar), Metin - Sözlük* (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Somel, G. (2008). *Centralization and Opposition in Mongol and Ottoman State Formations* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Şimşir, H. (2021). The Effects of the Gunpowder Technology in the Demise of the Frontier Lords in the Ottoman Balkans. *Universidad Gabriela Mistral Revista Chilena de Estudios Medievales* 20.
- Zachariadou, E. (1983). Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottoman Chronicles. *Der Islam*, 60(2), 268-296.
- Zachariadou, E. (1988). Marginalia on the History of Epirus and Albania (1380-1418). *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 78, 195-210.

